

برج ها و نقاط عطف

نقش برج میلاد در نمای شهر تهران

مهرداد کریمی مشاور، استادیار گروه معماری، دانشگاه بوعلی سینا همدان
mkmoshaver1@gmail.com

چکیده: حضور برج در شهرها از عوامل اصلی شکل‌گیری خط آسمان و سیلوئت شهر به شمار می‌رود. در خط آسمان یک شهر، برج به عنوان نقطه عطف واجد بار معنایی بوده و از اهمیت برخوردار است. نقش برج‌ها در شهر را می‌توان در ابعاد معنایی، زیباشناختی و بصری مورد بررسی قرار داد. علاوه بر ابعاد ذکر شده مقیاس تأثیرگذاری برج‌ها نیز از موارد حائز اهمیت است، که در این نوشتار در دو مقیاس خرد و کلان به آن پرداخته می‌شود. در مقاله حاضر به ویژگی‌های برج میلاد بر اساس چارچوب نظری مطرح شده و فارغ از بعد عملکردی برج، و در مقیاس کلان و تأثیرگذاری آن در نما و چشم‌انداز شهر تهران پرداخته شده است. در نهایت و بر اساس بررسی‌های صورت گرفته در این نوشتار می‌توان گفت برج میلاد به عنوان یک نشانه شهری نقش موفقی در شهر تهران ندارد.

واژگان کلیدی: برج، خط آسمان، بعد معنایی، بعد زیباشناختی، بعد بصری.

تصویر ۱: نمای برخی از برج‌های تأثیرگذار در دنیا. مأخذ: Sev, 2009. Pic1: a number of the effective skyscrapers of the world. Source: Sev, 2009

تصویر ۱
Pic 1

بعد معنایی

در خط آسمان شهرها بعد معنایی برج‌ها از ابعاد مهم و تأثیرگذار است. در بسیاری از نقاط دنیا، بناهای بلند ابتدا به دلایل معنایی شکل گرفته‌اند؛ چنانکه معنای بناهایی از قبیل کلیساها، مساجد بیشتر جهت القاء و تأکید بر اهمیت آنها از سایر بناها بوده است. در دوره‌های بعدی بناهای بلند نمایانگر مواردی همچون پیشرفت، قدرت اقتصادی یا ملی در سطح جهان بوده‌اند. به طور خلاصه می‌توان تحولات تاریخی برج‌ها و دلایل آن را به صورت زیر ارائه کرد:

جدول ۱: شکل‌گیری برج‌ها بر اساس انگیزه‌های متفاوت در دوره‌های مختلف تاریخی. مأخذ: نگارنده. Table1: Shaping the skyscrapers based on different demands in various periods, Source: Author.

دوره تاریخی	دلیل شکل‌گیری	نمونه بارز	ویژگی‌های شکلی
اول	کهن‌الگوها	معنایی	ارتفاع بلند
دوم	دوره پیش از مدرن	نشان پیشرفت	ارتفاع بلند
سوم	دوره مدرن	پیشرفت‌های تکنیکی افزایش تقاضا	طراحی برج‌های سه‌قسمتی شامل پایه، بدنه و رأس
چهارم	دوره نمادهای شهری	ایجاد نمادهای شهری	توجه بیشتر به رأس برج
پنجم	آسمان‌خراش‌های جعبه‌ای	تبعیت از سبک بین‌المللی	فرم مکعبی
ششم	پست مدرنیسم	بیان نمادهای فرهنگی کشورهای مختلف در سطح جهان	بروز فرم‌های بومی در برج‌ها

مقدمه

برج به عنوان ساختمانی خاص در شهر دارای تأثیرات فراوانی است. شناخت ابعاد این تأثیرات موجب می‌شود تا تصمیم‌گیری در مورد آنها در محیط‌های شهری آسان‌تر باشد. در ادامه برخی از تأثیرات مورد مطالعه این بناها در محیط‌های شهری ارائه شده است:

۱. برج به طور کلی قابل رؤیت‌تر از سایر ساختمان‌ها است و به همین دلیل با مشارکت جدی در دیدهای شهر و شکل‌گیری خط آسمان، قابلیت تبدیل به نشانه شهری را دارد. در مواقع تاریکی و شب هنگام نیز اگر در نورپردازی آنها دقت شود این بناها می‌توانند تأثیرگذار باشند.
۲. برج قابلیت تأثیرگذاری بر نشانه‌های شهر و بافت‌های تاریخی را دارد؛ این تأثیر هم در قرارگیری بناها در پیش‌زمینه و هم در پس‌زمینه مناظر شهری مطرح است.
۳. برج در شهر به صورت ۳۶۰ درجه قابل رؤیت است به همین دلیل از جمله کیفیت فرم معماری، جزئیات اجرایی، مصالح و رنگ آن باید دارای کیفیت مطلوب باشد.
۴. برج موجب ایجاد تراکم بالایی در مناطق شهری می‌شود. در نتیجه ارتباط آنها با سیستم‌های حمل و نقل عمومی و همچنین تراکم محلات اطراف در عبور و مرورها و تأمین پارکینگ در محدوده‌های شهری که آنها قرار دارند حائز اهمیت است.
۵. برج دارای نقش نشانه‌ای در شهر است. از این رو می‌تواند موجب ارتقای کیفیت محیط شهری و ایفای نقش سمبلیک در شهر شود.
۶. برج می‌تواند جذب شرکت‌های تجاری بنگاه‌های اقتصادی را به شهرها تسهیل کند و تأثیرات مثبت اقتصادی بر شهر بگذارد.

همان‌طور که مشخص است برج تأثیرات عمده‌ای بر چهره و شخصیت شهر می‌گذارد و در صورت حضور مثبت در سطح شهر می‌تواند چهره و شخصیت شهر را ارتقاء دهد در غیر این صورت، ممکن است شهر لطمه‌های جبران‌ناپذیری ببیند. ابعاد تأثیرگذار برج‌ها در سه بعد معنایی، زیباشناختی و بصری مورد بررسی قرار می‌گیرد.^۱

تصویر ۲

Pic 2

تصویر ۲: برج میلاد به عنوان مهم‌ترین بنا در خط آسمان شهر تهران. مأخذ: آرشیو مرکز پژوهشی نظر.

Pic2: Milad tower as the most important building in the skyline of Tehran. Source: archive of Nazar research center.

بعد زیباشناختی

عواملی که در بررسی زیباشناسی برج‌ها وجود دارد، با سایر بناهای معمولی دیگر نیز مشترک است و تنها عامل متمایزکننده بناهای بلند با سایر بناها تاج آنهاست. تاج بناهای بلند به دلیل رؤیت‌پذیری بیشتر در سطح شهر و همچنین تأثیر عمده بر نمای کلی شهر دارای اهمیت فراوانی است. به همین دلیل برای مشخص کردن آثار زیباشناسانه بناهای بلند بهتر است تمرکز بر روی وجه تمایز بناهای بلند با سایر بناها باشد. در سیر تکاملی برج‌ها، تاج آنها بیشترین نقش را در قضاوت مردم نسبت به زیبایی برج‌ها ایفا کرده است. هرچند ممکن است تقسیم‌بندی کلاسیک برج‌ها به بدنه و تاج دیگر صحیح نباشد ولی نباید فراموش کرد فرم کلی برج‌ها تا حد زیادی براساس رأس آنها در ذهن مردم شکل می‌گیرد (تصویر ۱).

بعد بصری

منظور از بعد بصری، ابعادی از تأثیرگذاری بناها در شهر است که در دیدهای شهری نقش مهمی را ایفا می‌کند. برخی از مهم‌ترین معیارها در ارزیابی آثار بصری بناهای بلند می‌تواند موارد زیر باشد (LVMF, 2009):

۱. مقیاس، دانه‌بندی و حجم بنا در ارتباط با منظر شهری
۲. نمود و مصالح (شامل بافت، رنگ، مقیاس و ...)
۳. تأثیر بر خط آسمان
۴. انسداد مناظر یا هرگونه زیان بر قاب نماها یا نشانه‌ها
۵. کمک به شکل‌گیری کریدورهای دید به سمت قاب نماها یا نشانه‌ها
۶. چگونگی هماهنگی و ارتباط بصری با محیط اطراف
۷. تأثیرات در شب / نورپردازی و اثر آن بر محیط یا نشانه‌های اطراف

مقیاس تأثیرگذاری برج‌ها در نما و چشم‌انداز شهر

برج‌ها و اساساً بناهای بلند در شهرها علاوه بر موارد فوق می‌تواند در دو مقیاس خرد و کلان مورد بررسی قرار گیرند که بخش عمده تأثیرگذاری در مقیاس خرد یا کلان یک برج

به ارتفاع آنها بستگی دارد. ارتفاع بلند حکایت از سلطه بیشتر بر منظر شهری دارد. زیرا هرچه میزان سطح رؤیت شده از یک بنا در سکانس‌های مختلف شهری بیشتر باشد، مسلماً میزان تأثیرگذاری آن نیز بیشتر خواهد بود. البته این تأثیرگذاری می‌تواند در جهت مثبت یا منفی باشد.

برج میلاد و مدیریت چشم‌انداز شهری تهران

برج میلاد بدون شک به عنوان مهم‌ترین بنا در خط آسمان و چشم‌انداز شهر تهران و یکی از شاخص‌ترین سمبل‌های این شهر محسوب می‌شود (تصویر ۲). حضور برج میلاد به عنوان عنصری هدایت‌گر و متمایز در چشم‌انداز و نمای کلی شهر تهران دستاورد بزرگی است که امروز در سیلوئت شهر و درک کلی از تهران نقش مهمی را بازی می‌کند. با وجود این برای مطالعه‌های دقیق‌تر در تداوم و تقویت حضور مثبت این نشانه در سیلوئت شهر تهران نکات زیر قابل توجه است:

- بررسی تأثیرگذاری این برج در ابعاد معنایی، زیباشناختی و بصری، ما را به این موضوع رهنمون می‌سازد که این برج در بعد معنایی به پیشرفت و توانایی کشور در ساخت چنین بناهایی اشاره دارد. در بعد زیباشناختی، برج نسخه‌برداری از نمونه‌های مشابه جهانی است و نمادهای تصویر ملی و بومی در آن نقش اصلی ندارد. در بعد بصری نیز این برج تک بنای شاخص در خط آسمان شهر تهران به حساب می‌آید.

- شاید نکته مهم در بررسی این برج را بتوان در بحث مربوط به مقیاس تأثیرگذاری مطرح کرد. برج میلاد به دلیل ارتفاعی که دارد در مقیاس کلان مطرح است. تأثیرگذاری این برج در مقیاس کلان مختص به شهر تهران نیست بلکه در سطح ملی و بین‌المللی نیز می‌تواند مطرح باشد. اگرچه برج میلاد در خط آسمان شهر تهران به عنوان یک نماد شهری محسوب می‌شود ولی در سطح بین‌المللی هیچ‌گونه ویژگی خاصی ندارد که بتواند بیانگر شهر تهران یا کشور ایران باشد. همچنین بعید است این نماد در ذهن بینندگان غیر ایرانی به عنوان یک نشانه شهری از تهران نقش ببندد و در تصاویری که از این برج مجدداً مشاهده می‌کند، بتواند این برج را تشخیص دهند. به طور مثال برج پتروناس یک نقش ماندگار برای تمامی افراد مشاهده‌کننده دارد و اشخاصی که حتی این برج را یک بار می‌بینند از آن به عنوان نماد کشور مالزی نام می‌برند، ولی برج میلاد این تمایز را برای کسی که آن را می‌بیند نمی‌تواند ایجاد کند، زیرا این بنا شبیه سایر بناهایی از این دست است که بیشتر در برخی دیگر از کشورهای دنیا ساخته شده است. هرچند مالزی برجی شبیه برج میلاد هم دارد ولی به نظر می‌رسد نکته حائز اهمیت در هارمونی میان نشانه‌های شهری و شاخص در خط آسمان است که در تهران چنین هماهنگی میان نشانه‌های شهری بارز در خط آسمان دیده نمی‌شود و برج میلاد تبدیل به تک‌ستاره‌ای در خط آسمان شهر شده است که تناسب لازم با سایر نقاط عطف در خط آسمان شهر تهران را ندارد.

تصویر ۳

Pic 3

Towers and focal Points

The Role of Milad Tower in Urban façade of Tehran

Mehrdad Karimi Moshaver, Associate Professor of architecture department, Bu Ali Sina University of Hamedan, mkmoshaver1@gmail.com

Abstract: Among the significant contributing elements in shaping the skyline of every city are the towers. Every tower is considered a landmark which provides a profound meaning and importance to the city's skyline. The role of towers can be discussed in semantic, aesthetic and visual aspects. Further than that the scale of their influence on the city is also noticeable, which is discussed in macro and micro scales in this paper.

High-rises in different historic periods are considered and functioned as a tribune for presenting the society's mind. Many obligations and requirements of different periods of history can be analyzed through tall monuments of many societies. Therefore, a framework of judging and interpreting the tall monuments is shaped. Considering the mentioned fact, it is necessary to know public spontaneous interpretation of high-rises. Unity, solidarity and continuity should also be considered in the design and planning of every unique tower.

Nowadays, the height of the building is no more a concerning issue and more attention is paid to persistence of the building as a permanent cultural symbol in macro scales. Probably, the main problem in planning for Tehran city is the goal of achieving maximum height for Milad Tower and not achieving a tower which reflects local and indigenous symbols that can become global.

Milad Tower does not properly match the skyline of Tehran and the city view. It can probably be concluded that it is connected inappropriately to the skyline, because there are less tall buildings in Tehran.

This paper tries to discuss the influence of Milad Tower on urban façade and view of Tehran in macro-scale based on theoretical framework regardless of the functional aspects. Regarding the researches and studies it is concluded in this paper that Milad Tower has not been successful in representing Tehran as an urban landmark.

Keywords: Tower, Skyline, Aesthetic dimension, Visual dimension.

Reference list

- LVMF. (2009). London View Management Framework. Available from: <http://www.london.gov.uk/priorities/planning/vision/supplementary-planning-guidanc>, (accessed 27 March 2010).
- Mansouri, S.A. (2010). The essence of urban landscape. *Journal of Manzar*, 2(9): 30-33.
- Sev, A. (2009). Typology for the Aesthetics and Top Design of Tall Buildings, G.U. *Journal of Science*, 22(4): 371-381.

حضور برج میلاد به عنوان عنصری هدایتگر و متمایز در چشم‌انداز و نمای کلی شهر تهران دستاورد بزرگی است که امروز در سیلوئت شهر و درک کلی از تهران نقش مهمی را بازی می‌کند. با این وجود بهره‌گیری از ظرفیت‌های برج میلاد در شکل‌دهی به نما و چشم‌انداز شهر تهران به طور کامل در مدیریت شهری مورد توجه قرار نگرفته است. چنانکه برج میلاد به عنوان نماد شهری در خط آسمان شهر تهران هیچ‌گونه ویژگی خاصی ندارد که بتواند در سطح بین‌المللی بیانگر شهر تهران یا کشور ایران باشد.

تصویر ۳: برج میلاد به صورت جزیره‌ای در میان بزرگراه‌ها و به دور از دسترس مردم قرار دارد که امکان شکل‌گیری خاطرات جمعی در کنار آن را برای شهروندان و نهایتاً حضور و پذیرفته شدن آن به عنوان نشانه‌ای برای شهر از بین می‌برد. مأخذ: www.flickr.com

Pic3: Milad tower is like an island between highways and is inaccessible for Tehran's citizens and due to that the impossibility of forming their collective memories nearby the Milad tower, as the symbol of the city, is ruined. Source: www.flickr.com

- نکته مهم دیگر در تداوم نقش نشانه‌ای برج میلاد در نمای کلان‌شهر تهران، نحوه مدیریت شهری در برخورد با این المان است. به طور مثال برج به صورت جزیره‌ای در میان بزرگراه‌ها و به دور از دسترس مردم قرار دارد که امکان شکل‌گیری خاطرات جمعی در کنار آن را برای شهروندان و نهایتاً حضور و پذیرفته شدن آن به عنوان نشانه‌ای برای شهر را از بین می‌برد (تصویر ۳).

- پرتنگ شدن و اجرای پروژه‌های ساختمانی پل‌ها و ... در حوزه بلافاصل پروژه موجب اغتشاشات بصری و کاهش درک و رصد برج به ویژه از فواصل نزدیک‌تر ما می‌شود.

جمع‌بندی

بناهای بلند در طول دوره‌های مختلف تاریخی همواره به عنوان بناهایی شاخص در شهر بوده که به عنوان شاخص (یا تریبونی) برای بیان معانی مد نظر جامعه یا حکومت عمل کرده‌اند به طوری که در تحلیل دوره‌های مختلف تاریخی می‌توان خواسته‌های معنایی یک جامعه را در بررسی بناهای بلند تشخیص داد. امروز این امر موجب شکل‌گیری چارچوب ذهنی برای جامعه نیز می‌شود تا بتواند به قضاوت و تعبیر از بنای بلند بپردازد. به همین دلیل نیاز است در تصمیم‌گیری‌های مربوط به بناهای بلند به این نکته توجه شود که برداشت‌های معنایی که از بناهای بلند به صورت ناخودآگاه در ذهن ناظرین نقش می‌بندد، چیست. همچنین باید در طراحی و برنامه‌ریزی برج‌های شاخص در شهر، حفظ وحدت، انسجام و همچنین تداوم معنایی در شهر نیز مدنظر باشد.

در رابطه با برج میلاد باید به این نکته اشاره کرد که امروزه دیگر صرفاً ارتفاع بلند مطرح نیست بلکه توجه به ماندگاری بنا بر اساس نمادهای فرهنگی به گونه‌ای که بتواند به سمبلی ماندگار در ذهن تبدیل شود، از نکات مهمی است که در برج‌هایی با مقیاس کلان و شاخص‌های خط آسمان شهر باید مدنظر قرار گیرد. شاید مشکل اصلی در برنامه‌ریزی برای شهر تهران این باشد که برای ساخت برجی همچون برج میلاد، رویکرد اصلی دست‌یابی به ارتفاع بالاتر بوده است و نه دست‌یابی به نشانه‌ای بومی و محلی، به گونه‌ای که بتواند تبدیل به یک سمبل جهانی شود.

در شکل‌گیری چشم‌انداز کلی شهر تهران می‌توان به این نکته اشاره کرد که برج میلاد هماهنگی لازم با خط آسمان شهر تهران را ندارد. شاید بتوان گفت برج میلاد به عنوان وصله‌ای نامتناسب با خط آسمان شهر تهران است، زیرا شهر تهران به طور کلی دارای ارتفاع زیادی نیست. از این رو برای دست‌یابی به چشم‌انداز شهری نیازی به ساخت برج‌هایی با چنین ارتفاعی (البته فارغ از بعد عملکردی برج) ندارد. از این رو، برج میلاد به عنوان تک ستاره‌ای در خط آسمان شهر و بدون اتکا به خصیصه‌های بومی و محلی نمی‌تواند به تنهایی برای شهر تهران به عنوان نشانه شهری موفق باشد. در این مورد البته مدیریت هوشمند و برنامه‌ریزی شده به مرور زمان می‌تواند تأثیرگذار باشد. ■

پی‌نوشت

۱. برای مطالعه بیشتر در رابطه با این ابعاد رجوع کنید به: منصور، ۱۳۸۹
۲. Flatiron tower .۳ / Chrysler tower .۴ / Empire State tower .۵ / Seagram tower
۳. Petronas towers

فهرست منابع

- منصور، سید امیر. (۱۳۸۹). چستی منظر شهری. *مجله منظر*. ۲(۹): ۳۰-۳۳.